

TÜRK CUMHURİYETLERİ ARASINDAKİ ULUSLARARASI ÖĞRENCİ HAREKETLİLİĞİ VE BU HAREKETLİLİĞİN YÜKSEKÖĞRETİMİN ULUSLARARASILAŞMA SÜRECİNDEKİ ROLÜ

Merve YALÇINKAYA*
Hayati BEŞİRLİ**

ÖZ

Öğrenci hareketliliği uluslararasılaşmanın en önemli ayaklarından birini oluşturmaktadır. Bu çalışmada, bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın yükseköğrenim alanında uluslararasılaşma süreci, öğrenci hareketliliği kapsamında ele alınmıştır. Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri arasındaki öğrenci hareketliliğini ortaya koymak, Batı dışı rotaların öğrenci hareketliliğindeki etkisinin artmasıyla birlikte daha da önemli bir konu hâline gelmiştir. Araştırmada ulusal ve uluslararası kaynaklardan edinilen öğrenci hareketliliği verileri üzerinden, bu devletlerin kendi aralarında ki ve Türkiye ile olan öğrenci hareketliliklerinin boyutları değerlendirilmiştir. Türkiye'ye Türk Cumhuriyetlerinden gelen uluslararası öğrenci sayısı nispeten yüksek olmasına rağmen, Türk Cumhuriyetlerinin kendi aralarındaki ve Türkiye'den Türk Cumhuriyetlerine olan hareketlilikte aynı eğilimi görmek mümkün değildir. Türk devletleri arasındaki öğrenci hareketliliğini arttıracak mekanizmaların geliştirilmesine yönelik uygulamalar gerek bu ülkelerin yükseköğretimde uluslararasılaşmasında gerekse aynı tarihsel kökenden gelen toplulukların yakınlaşmasında daha da önem kazanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararasılaşma, Uluslararası Öğrenci Hareketliliği, Türk Cumhuriyetleri, Yükseköğretim, Türkiye.

INTERNATIONAL STUDENT MOBILITY BETWEEN THE TURKIC REPUBLICS AND THE ROLE OF THIS MOBILITY IN THE INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION

ABSTRACT

Student mobility is one of the most important pillars of internationalization. In this study, after gaining their independence, the internationalization process of higher education of Azerbaijan, Turkmenistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan is discussed within the scope of student mobility. Presenting student mobility between Turkey and the Turkic Republics has become an even more important issue with the increase in the impact of non-Western alternatives for student mobility. In this research, dimensions of international student mobility between these nations and Turkey are discussed in terms of national and international data on international students. Although the numbers of international students coming from the Turkic Republics to Turkey are relatively high, mobility between Turkic Republics and mobility from Turkey to Turkic Republics don't exhibit the same trend. The processes for the development of mechanisms that will increase this mobility among Turkic states gain more importance both in the internationalization of these countries and in getting close to communities of the same historical origin.

Keywords: Internationalization, International Student Mobility, Turkish Republics, Higher Education, Turkey.

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 19.04.2022; Yayıma Kabul Tarihi: 15.05.2022

* Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ANKARA; ORCID: 0000-0002-0284-6929, E-posta: merve.yalcinkaya@hbv.edu.tr

** Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ANKARA; ORCID: 0000-0002-2051-2471, E-posta: hayati.besirli@hbv.edu.tr

Giriş

Yükseköğretimde uluslararasılaşma, öncelikli olarak öğrenci ve akademisyen hareketliliği olmak üzere yükseköğretim alanına giren tüm uluslararası faaliyet ve iş birliklerini kapsamaktadır. Bu alanda akla gelen en önemli kavramlardan birini öğrencinin kendi ülkesi dışında bir ülkede eğitimine devam etmesini ifade eden uluslararası eğitim oluşturmaktadır. Uluslararasılaşma çalışmalarında karşımıza çıkan bir diğer önemli kavram uluslararası öğrencidir. Uluslararası öğrenci tanımının ise ülkeler ve kurumlar kapsamında değişiklik gösterdiği görülmektedir. Uluslararası öğrenciler ile ilgili çalışmalarda Uluslararası Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu'nun (UNESCO) tanımları yaygın olarak kabul görmüş tanımlardır (YÖK, 2021, s. 7). UNESCO'ya göre "uluslararası öğrenci, eğitim amacıyla ulusal ya da bölgesel sınırların dışına çıkan ve uyuşu bulunduğu ülke dışında öğrenci olarak kayıtlı kişidir" (2022). OECD ise uluslararası öğrenciyi "yabancı öğrenci, vize ya da özel izinler çerçevesinde kendi ülkesi dışında akredite bir kurumda belli bir öğrenim programına katılma hakkı verilen kişidir" şeklinde tanımlar (2015, s. 62).

1990'lardan beri, uluslararası yüksek eğitim hareketliliğinin biçimi, kapsamı ve örüntülerinde önemli değişimler görülmektedir (Altbach vd. 2007, s. 290). Geleneksel hedef ülke konumunda, çoğunluğu Batı'da bulunan eğitim merkezlerinin özelliklerinin, küreselleşmenin etkileri ile birlikte yıllar içerisinde değişim göstermesi, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Asya'nın kaynak bölge olmaktan çıkmaya başlaması ile geleneksel Doğu-Batı odaklı gerçekleşen öğrenci hareketliliğinde sapmalar oluşması (OECD, 2020, s. 228-229) gelişmekte olan yeni eğitim merkezlerinin incelenmesine yönelik ilgiyi artırmıştır (Knight, 2008; Chadee vd. 2009; Altbach vd. 2014).

Uluslararası öğrencilerin yurtdışında okuma kararını etkileyen faktörlerin araştırılması, eğitimin uluslararasılaşması konusu çerçevesinde çokça üzerinde durulan araştırma alanlarından birini oluşturmaktadır (Knight, 2012). Eğitim kalitesi, istihdam olanakları, ücretlerin durumu, göç etme ve vatandaşlık politikalarının uygunluğu gibi hedef ülkelerin olanakları çekici etmenler olarak sıralanırken (Brzozowski, 2007; Wolfeil, 2009), kaynak ülkelerin ekonomik durumu, düşük yaşam standartları, ülke içerisinde yüksek eğitim olanaklarının kısıtlılığı gibi faktörler (Altbach, 1991) yurt dışında eğitim görme konusunda itici olmaktadır. Ancak yurtdışında okuma kararını etkileyen en önemli unsurun bölgesel özelliklere bağlı olarak biçimlendiği (Jon vd. 2014) ve eğitim görülecek ülkeye karar vermenin genellikle eğitim kurumuna karar vermeden önce gerçekleştiği de (Mazzarol vd. 2002; Llewellyn Smith vd. 2008) öne sürülmektedir. Perkins ve Neumayer (2014, s. 250) hedef ülkedeki gelirin, kolonyal bağların, ortak dilin ve hâlihazırda var olan göçmen nüfusun eğitim kalitesinden çok daha önce geldiğini iddia etmektedir. Kondakçı ise (2011) kültürel, politik ve tarihsel yakınlıkların kaynak ve hedef ülke arasındaki uluslararası öğrenci hareketliliğinin büyüklüğünü ve akış yönünü belirlediğini öne sürmektedir. Buna göre özellikle gelişmekte olan ülkeler için, kaynak ülkeden ayrılmadan önce öğrencilerin hedef ülkeye çekim duymalarını sağlayacak özel nedenlerin kamusal nedenlerden daha önemli olduğu belirtilmektedir. Bu nedenler arasında akademik tercihler, iklim ve yiyecek tercihleri, hedef ülkeye ve insanlarına karşı tutum, dil becerisi ve konum olabilirken, hedef ülkeye vardıldıktan sonra akademik, kültürel ve sosyal deneyimler ve öğrenci hizmetlerinin niteliği öğrencilerin kararını etkilemede önemli olmaktadır (Kondakçı, 2011, s. 584). Bu yüzden, ekonomik olarak daha az gelişmiş ülke ve bölgelerden daha gelişmiş olanlara doğru öğrenci akışı hâlen en belirgin hareketlilik biçimi olmasına rağmen, çevrede yer alan bölgesel merkezler kendi çevrelerinde yer alan ülkelerden öğrenci çekmektedir. Bu durum öğrenci hareketliliğinde yeni eğilimler oluşturmaktadır. Örneğin Türkiye Balkanlardan, Orta Doğudan, Kafkasya'dan ve Orta

Asya'dan (Kondakçı, 2011, s. 575), Meksika ise diğer Latin ülkelerinden öğrenci çeken bölgesel merkez durumundadır (Cantwell, 2009).

Son on yılda uluslararası öğrenci oranını önemli düzeyde artıran Türkiye, 2013'de 48.183, 2016'de 108.076, 2019'da 185.047 (YÖK, 2021) uluslararası öğrenciye ev sahipliği yapmış, yükseköğretimde yeni bir bölgesel merkez olma potansiyeli taşıyan ülkeler arasında yer almaya başlamıştır (Kondakçı vd. 2016; Öz, 2020). Komşu ülkelerden uluslararası öğrenci çekmekteki başarısına rağmen Türkiye'ye Türk Cumhuriyetlerinden gelen öğrenci sayısının hâlen düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Bağımsızlıklarının 30. Yılı'nı kutlayan Türk Cumhuriyetlerinde ise uluslararası ve ulusal yeni aktörler yükseköğretimin uluslararasılaşmasında etki alanlarını artırmaktadır. Bölgeden giden ve gelen öğrenci sayılarında artış görülmesine rağmen, bölge içerisinde öğrenci hareketliliğinin sınırlılığı dikkat çekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Azerbaycan) arasındaki uluslararası öğrenci hareketliliğinin durumunu ortaya koymak ve Post Sovyet dönemde, bu ülkelerin yükseköğretim alanında uluslararasılaşma sürecine nasıl cevap verdiklerini uluslararası öğrenci hareketliliği kapsamında saptamaktır. Türk Cumhuriyetlerinden giden ve gelen öğrenci sayıları UNESCO'nun 2018 yılında topladığı, 2021 yılında yayınlanan uluslararası öğrenci istatistikleri temel alınarak oluşturulmuştur.

Türk Cumhuriyetlerinde Yükseköğrenimin Uluslararasılaşma Süreci

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Türk Cumhuriyetlerinde yükseköğretim kurumlarının ve sistemlerinin uluslararasılaşması, küresel yükseköğretim stratejilerine bağlı olduğu kadar yerel politik, ekonomik, demografik ve eğitim ihtiyaçları tarafından da şekillenmiştir (Merrill, 2019, s. 16). Türk Cumhuriyetleri, Sovyet Dönemi sonrası uluslaşan diğer ülkeler gibi piyasaya yönelik beceri, insan kaynağı, bilgi ve uygulamaları benimseyerek, dünyanın geri kalanına ayak uydurmaya çalışmıştır (Silova vd. 2008; Smolentseva, 2012). Diğer Sovyet ülkeleri ile olan bağların kesilmesi ile daha önce büyük bir federal yapının parçası olan bu ülkelerde, politik, sosyo-kültürel ve ekonomik alanda büyük dönüşümler görülmüş ve ülkelerin yaşam standartlarında büyük dalgalanmalar yaşanmıştır. Eğitim, yeni kurulan uluslar için reformların yapılacağı başat alanlardan biri olmuştur. Sovyet rejiminin eğitim sistemindeki etkilerinden uzaklaşarak, Batı değer ve sistemine göre eğitim yeniden şekillendirilmeye çalışılmıştır (Hayneman, 2014). Eğitim programlarının adlarının değiştirilmesi gibi yüzeysel uygulamalardan, eğitimin içeriğine ve amacına dair köklü reformların gerçekleştirilmeye başlandığı bir döneme doğru değişim gözlenmektedir (Merrill, 2019, s. 16). Son 20 yıllık süreçte, yükseköğretim kurumları ve programları sayı ve çeşitlilik bakımından artmıştır. Bu kapsamda diğer ülkelerle iş birliği içerisinde kurulan yeni üniversiteler, Bologna süreci, Fullbrights gibi uluslararası burslar, uluslararası akreditasyon ajansları, uluslararası sivil toplum örgütleri, uluslararası fon sağlayıcılar, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütler, ulusal ve uluslararası değerlendirme testleri gibi uygulamalar, kurum ve kuruluşlar Türk Cumhuriyetlerinde varlık göstermeye başlamıştır. Ancak her ülkede eğitim reformları aynı hızda ve şekilde gerçekleşmemiş, ülkeler küresel eğilimlerden aynı şekilde etkilenmemiştir (Silova vd. 2008, s. 2).

Reformların hayata geçirilmesinin hızı ve zamanı ülkeden ülkeye değişmektedir. Eğitim normları, aktörleri ve yapıların çeşitliliği, ülkelerin uluslararası değişimlere ne derece açık ve uyumlu olduklarına göre farklılaşmaktadır. Örneğin; Kırgızistan ve Kazakistan uluslararası etkilere en açık olan ülkeler durumundayken, Özbekistan ve Türkmenistan en az açık olan ülkelerdir (Merrill, 2019). Ancak Türkmenistan gibi dışa daha kapalı ülkelerde bile son birkaç yılda piyasanın gerekliliklerine uygun biçimde eğitim

verilmesi kabul edilmiştir. Ülkelerin birçoğu kendilerini piyasa ekonomisine uyumlandırırken diğerleri daha muhafazakâr ve dışa kapalı bir yol izlemiştir. Türk Cumhuriyetleri içerisinde Kazakistan, neoliberal reformları en hızlı uygulamaya geçiren ülkedir (Ahn vd. 2018). Kamuya ait sektörler yerini geniş ölçüde özel sektöre bırakmıştır. En erken reformları yükseköğretimde özelleştirme ve eğitim ücretleri konularında gerçekleştiren ülkelerde uluslararasılaşma görece daha kolay gerçekleşmektedir. Kazakistan'da özel eğitim kurumlarının ve öğrencilerinin sayısı kamu kurumlarındakileri geçmiştir (Brunner vd. 2007, s. 77). Buna bağlı olarak Kazakistan'da uluslararası öğrenci hareketliliğinin Türk Cumhuriyetleri arasında en yüksek düzeyde olduğu görülebilir.

Türkmenistan ve Özbekistan ise bu yolu tercih etmemiştir. Kamu üniversitelerinin ve merkezi hükümetin eğitim üzerindeki kontrolü devam etmektedir (Clement vd. 2018; Ruziev vd. 2018, s. 457). Ayrıca Türkmenistan, Türk Cumhuriyetleri arasında öğrenim ücreti talep etmeyen tek ülke durumundadır. Diğer ülkelerin öğrencilerinin yarısından fazlası, Kırgızistan'da öğrencilerin % 85'i öğrenim ücreti ödemektedir. Yükseköğretimin özelleşmesi ile birlikte öğrenciler ve aileleri eğitim ücretlerini ödemediği önemli bir kaynak hâline geldiklerinden yükseköğretimde, işletme, ekonomi, yabancı diller ve hukuk gibi piyasada da çokça talep edilen alanlar dünyanın geri kalanında olduğu gibi popüler alanlar olarak öne çıkmıştır (Shadymanova vd. 2018, s. 244). Özel kurumların açılmasıyla birlikte Kazakistan ve Kırgızistan'da yükseköğretime kayıt olan öğrencilerin sayısı 2000'lerin ortalarından itibaren iki katına çıkmış (Shadymanova vd. 2018, s. 238; Ahn vd. 2018, s. 206), Azerbaycan'da ise bu sayılarda önemli artışlar görülmüştür (Isakhanlı vd. 2018, s. 453). Türkmenistan ve Özbekistan'da ise yükseköğretimde öğrenci kayıtlarının düştüğü görülmektedir. Bu iki ülke, hâlen Sovyet döneminde yükseköğretime kayıt olan öğrenci sayılarına ulaşamamıştır. Bu açıdan Özbekistan ve Türkmenistan'ın diğer ülkelere göre farklı bir yol izleyerek, yükseköğretimin kitleleşmesine karşı bir politika izledikleri öne sürülmektedir (Clement vd. 2018; Ruziev vd. 2018).

Türk Cumhuriyetlerinde ekonomik nedenler Bologna sürecine katılma isteğinde önemli bir rol oynamaktadır. Uzak olan büyük pazarlara ulaşmak ve pazarlar ile rekabet için eğitimde Batı'ya uyum göstermenin gerekliliği göz önüne alınmıştır (Merrill, 2019, s. 22). Avrupa Yüksek Öğrenim Alanına katılım, öğrenci hareketliliğinin artması bakımından önemli bir basamaktır. Azerbaycan 2005'te ve Kazakistan 2010'da Bologna sürecine katılmıştır. Bologna süreciyle birlikte Kazakistan'ın öğrenci ve akademisyen hareketliliğine özel bir önem verdiği görülmektedir. Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan ise Bologna sürecine dâhil grubun dışındadır.

Türk Cumhuriyetlerinin, Rusya'dan bağımsız hâle gelmeye başladıkça, Çin ve Batı'ya yaklaştığı görülmektedir. Bu süreçte, Türk Cumhuriyetleri dışarıya açılmaya insan kaynağını paylaşmaya başladıkça, bölgede; Amerika, Avrupa, Çin, Rusya, Türkiye, Güney Kore, Pakistan ve Hindistan gibi birçok ülke etkilerini artırmaya çalışmaktadır. Uluslararasılaşma, eğitimde ticarileşme boyutunu giderek artırmaktayken, bu süreçte kurumların bütçelerine kaynak yaratılması için öğrencileri çekme yarışında Rusya'nın bölgede hâlen özel bir pozisyona sahip olmaya devam ettiği görülmektedir (Leskina vd. 2021). Orta Asya, toplam öğrencilerinin % 10'u ile dünya çapında en çok dışarıya öğrenci gönderen bölgedir. 2016'da 90.000 öğrenci ve % 11 oranı ile Kazakistan bölgede başı çekmekte, Kırgızistan ise 2017 yılında 34.000 öğrenci ve % 12 oranı ile Kazakistan'ı takip etmektedir. Türkmenistan'da ise 2014 yılında 47.456 öğrenci ile yurtdışında okuyan sayısı yurt içinde okuyan öğrencileri geçmiştir (Alimukhamedov, 2020, s. 13). Bu bakımdan Kırgızistan haricinde diğer ülkeler kaynak ülke durumundadır. Eski Sovyet ülkeleri içerisinde Baltık ülkeleri, Rusya, Moldova ve Ukrayna'nın Sovyet Birliği'nden olmayan ülkelere gönderdiği öğrenci oranı toplam öğrenci hareketliliği içerisinde % 50'den fazladır ve Batı, Orta ve Doğu Avrupa'dan eski Sovyet ülkelerine olan hareketlilik ise çok azdır

(Heyneman vd. 2014, s. 67). Rusya'da yükseköğrenim gören yabancı öğrenciler (lisans, uzmanlık ve yüksek lisans) toplamda 278.000 kişidir. Bağımsız Devletler Topluluğu, Baltık Ülkeleri, Gürcistan, Abhazya ve Güney Osetya ülkeleri Rusya'daki yabancı öğrencilerin % 72,3'ünü, Uzakdoğu ülkeleri ise % 27,5'ini oluşturmaktadır (Çin'deki Kazaklar % 25,6, Hindistan % 15,9, Vietnam % 3,9). 2018 yılı kayıtlarına göre 278.000 öğrencinin Kazakistan'dan % 33,5'i Türkmenistan'dan % 14'ü, Özbekistan'dan % 13,3'ü ve Azerbaycan'dan % 4,9'u gelmiştir (Bonderako, 2020, s. 40-41).

Rusya'da Lisans ve Lisansüstü Eğitim Kurumlarında Öğrenim Gören Yabancı Öğrenci Oranları	
Kazakistan	% 33.5
Türkmenistan	% 14
Özbekistan	% 13.3
Tacikistan	% 10
Ukrayna	% 9.3
Belarus	% 5.1
Azerbaycan	% 4.9
Kırgızistan	% 3.6
Moldova	% 2.6
Ermenistan	% 1.4

Kaynak: Bonderako, 2020, s. 40-41.

Tablo 1: Rusya'da Lisans ve Lisansüstü Eğitim Kurumlarında Öğrenim Gören Yabancı Öğrenci Oranları (Bağımsız Devletler Topluluğu, Baltık Ülkeleri, Gürcistan, Abhazya ve Güney Osetya % 72,3)

Rusya'nın Avrasya Ekonomik Birliği projesi altında ve Çin'in Kuşak Yol İnisiyatifi ile bölgede yükseköğretim alanında önemli adımlar attığı görülmektedir. Türk Cumhuriyetleri içerisinde Kazakistan ve Kırgızistan Avrasya Ekonomik Birliği'nin tam üyesi ülkeler durumundadır. Rusya'nın, bütün Orta Asya ülkelerini kapsayan tek bir Avrasya eğitim alanı oluşturma, bölgesel entegrasyonu geliştirme, eğitim sisteminde uyumluluk ve iş birliğine dayalı bir yol izlediği, Çin'in ise Kuşak Yol inisiyatifi içerisinde üyelik sistemine dayanmayan, İpek Yolu Üniversite İttifakı ve Asya Üniversiteler İttifakı gibi girişimlerle, binlerce burs vererek, karşılıklı akademik hareketlilik, diplomaların tanınması ve birleşik çalışma programları gibi girişimleri bulunmaktadır (Leskina vd. 2021).

Türk Cumhuriyetleri Arasında Uluslararası Öğrenci Hareketliliğinin Boyutları

Türkiye

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Türkiye güçlü tarihsel, dinsel, kültürel ve dilsel bağları sebebiyle Türk Cumhuriyetleri içerisinde önemli bir aktör olmuştur. Batı ülkeleri, bu ülkelerin Türkiye modeli seküler demokrasi ve liberal ekonomi politikalarını benimsemesini isterken, Türk Cumhuriyetleri ise Türkiye ile Sovyetler Birliği dışında yeni bağlar oluşturarak Batı dünyası içerisinde yer almak istemektedir (Akçalı vd. 2021, s. 12). Türkiye, Türk Cumhuriyetleri ile ortak tarih ve kültüre vurgu yaparak ortak bir alfabe oluşturulma yolunda adımlar atmış, kurulan eğitim bağlantıları Türkiye Cumhuriyeti'nin izlediği kültürel yeniden şekillendirme politikası için önemli bir araç hâline gelmiştir. Türkiye, eğitimin kimlik oluşturma ve sosyal değişimdeki önemini fark ederek, Türk kültürünü ve dilini iyi bilen ve daha sonra Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye arasında köprü görevi görebilecek bir insan kaynağı yaratmayı amaçlamıştır (Yanık, 2004, s. 294). Özellikle Türk ve akraba topluluklardan öğrencileri davet etmek Türkiye'nin bu alanda

öncelikli adımlarıdır. Davet edilen öğrenciler Türk dünyasının temel taşları ve modernizasyonun bir parçası olarak görülmüşlerdir. 1960'larda burslar diğer devletlerle imzalanan iki taraflı anlaşmalar çerçevesinde sağlanırken, öğrenci hareketini ve burslarını düzenleyebilmek için Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı, 1992 yılında yurtdışı eğitim birimini kurmuştur. Bu birimin görevi yurtdışında yaşayan vatandaşlara ve onların çocuklarına eğitim alanında destek sağlanması olduğu kadar, Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri arasındaki eğitimsel iş birliğini geliştirmektir. Büyük Öğrenci Projesi adı altında 1992-1993 yılında Türkiye Türk Cumhuriyetlerinden 7000 yükseköğretim öğrencisine, 3000 lise öğrencisine ve 1000 Avrasya ülkelerinden öğrenciye burs vermeyi taahhüt etmiştir. Bu dönemde ilk kez uluslararası öğrencilere yönelik politikalar sistematik hâle getirilmiş, Türk Cumhuriyetleri ve Akraba Topluluklar Sınavını (TSC) kazananlar burslu olarak okutulmaya başlamıştır (Kaya, 2014, s. 88). Projenin ilk yılında 4.879 yükseköğretim öğrencisi ve 1.659 lise öğrencisi burslu olarak eğitime başlamıştır (Yanık, 2004, s. 294). Ancak program çeşitli ekonomik ve altyapı sorunları nedeniyle 1992 yılından 2009 yılına kadar sadece 9.541 mezun vermiştir (Özoğlu vd. 2012, s. 63).

Büyük Öğrenci Projesi kapsamında yapılan TCS sınavı YÖK tarafından 2010 yılında kaldırılmış ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı'nca 2012 yılında yükseköğretim bursları "Türkiye Bursları" adı altında toplanmıştır. Burs programı, 2012'de 40 bin, 2021 yılında 165 bin başvuru almıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021). Türkiye, Türk Cumhuriyetlerinden Kazakistan ve Kırgızistan ile ikili anlaşmalar yoluyla ortak üniversitelerin kurulması için adımlar atmıştır. Bu kapsamda Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Türkiye-Kırgızistan Manas Üniversitesi kurulmuştur (Çetinsaya, 2014, s. 167). Yükseköğretim Kurulu, Avrupa dışında kalan ülkelerle kısa dönemli uluslararası öğrenci hareketliliğinin sağlanabilmesi için 2013 yılında Mevlâna Değişim Programı'nı başlatmıştır.

Türkiye'deki uluslararası öğrenciler incelendiğinde öğrencilerin önemli bir kısmının Türk Cumhuriyetlerinden geldiği görülmektedir. Türkiye'den Türk Cumhuriyetlerine giden öğrenci sayısının azlığı ise dikkat çekmektedir. Azerbaycan ve Kırgızistan, Türkiye'den giden öğrencilerin çoğuna ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye'den giden uluslararası öğrencilerin tercih ettiği ilk beş ülke arasında ise Türk Cumhuriyetlerinin yer almadığı görülmektedir.

Azerbaycan	1.950
Kırgızistan	510
Kazakistan	316
Özbekistan	10

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 2: Türkiye'den Türk Cumhuriyetlerine Giden Öğrenci Sayıları

Amerika Birleşik Devletleri	9.698
Almanya	7.625
Birleşik Krallık	3.420
İtalya	2.389
Avusturya	2.220

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 3: Türkiye'den Giden Öğrenci Sayıları (İlk 5 ülke)

Türk Cumhuriyetleri Arasındaki Uluslararası Öğrenci Hareketliliği...

Türkiye'ye Türk Cumhuriyetlerinden gelen öğrenciler arasında ise Azerbaycan ve Türkmenistan başı çekmektedir. Türkiye'ye gelen öğrencilerin tamamı içerisinde Suriye Arap Cumhuriyeti'nden sonra Azerbaycan ve Türkmenistan yer almaktadır.

Azerbaycan	17.088
Türkmenistan	12.247
Kazakistan	2.065
Kırgızistan	1.926
Özbekistan	840

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 4: Türkiye'ye Türk Cumhuriyetlerinden Gelen Öğrenci Sayıları

Suriye Arap Cumhuriyeti	20.701
Azerbaycan	17.088
Türkmenistan	12.247
İran İslam Cumhuriyeti	6.418
Afganistan	5.826

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 5: Türkiye'ye Gelen Öğrenci Sayıları (İlk 5 ülke)

Türk Cumhuriyetlerinden Türkiye'de değişim programlarına katılan uluslararası öğrenci sayılarına yıllara göre bakıldığında öğrenci sayılarının Kırgızistan haricinde artmakta olduğu görülmektedir.

	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020
Azerbaycan					
Devlet Üni.	10.990	13.412	15.524	17.703	19.265
Vakıf Üni.	1.514	1.466	1.564	1.680	1.804
Toplam	12.504	14.878	17.088	19.383	21.069
Türkmenistan					
Devlet Üni.	9.324	10.025	11.781	16.854	17.025
Vakıf Üni.	579	393	466	711	985
Toplam	9.903	10.418	12.247	17.571	18.016
Kazakistan					
Devlet Üni.	1.510	1.727	1.785	1.882	1.988
Vakıf Üni.	476	288	280	309	361
Toplam	1.986	2.015	2.065	2.191	2.349
Kırgızistan					
Devlet Üni.	1.659	1.865	1.776	1.801	1.672
Vakıf Üni.	335	167	150	136	119
Toplam	1.994	2.032	1.926	1.937	1.792
Özbekistan					
Devlet Üni.	540	630	715	902	1.278
Vakıf Üni.	112	106	125	173	320
Toplam	652	736	840	1.075	1.598

Kaynak: Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi, 2021.

Tablo 6: Yıllara Göre Türkiye'deki Değişim Programlarına Katılan Öğrenci Sayıları

Azerbaycan

Azerbaycan, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden itibaren Batı'nın yükseköğretim değer ve biçimlerini benimsemeye başlamış ve Avrupa standartlarına göre yükseköğretim sisteminin oluşturulması için adımlar atmaya başlamıştır. Komşu ülkelerle politik ve ekonomik ilişkilerin artması, eski Sovyet ülkeleri ve diğer devletler ile olan uluslararası öğrenci hareketliliğini artırmıştır. Azerbaycan Eğitim Bakanlığı; Avrupa Komisyonu, UNESCO, Dünya Bankası, UNICEF, UNDP, ISESCO, AB gibi büyük uluslararası organizasyonlarla iş birliği yapmaktadır. Azerbaycan, Avrupa Komisyonu'na 2001 yılında katılmış, 2004'te Avrupa Komşu Politika'sının bir parçası hâline gelmiştir. 2005 yılında ise Bologna süreci başlatmıştır. Bologna süreci, uluslararası öğrenci hareketliliğini pozitif yönde etkileyen bir unsurdur (Ishakhanlı vd. 2018, s. 108-109). Azerbaycan'da üniversiteler uluslararası öğrencileri kabul etmekte özerktir. Bu özerklikle üniversiteler yurtdışı ile ortaklıklar oluşturmuştur. Üniversitelerin bir kısmı ise Avrupa Birliği'nin Tempus Eğitim Programı'na dâhildir. Bazı üniversiteler İngilizce programlar sağlamaktaysa da devlet temel derslerin Azerbaycan Türkçesinde verilmesi şartını aramaktadır. Bu yüzden eğer Azerbaycan Türkçesi bilmiyorlarsa bir ya da iki dönem öğrencilerden hazırlık dersleri alması beklenmektedir. Azerbaycan'a eğitim görmeye gelen öğrencilerin çoğu tıp, ekonomi ve teknik bölümlerde okumaktadır. Bologna sürecine dâhil olunduktan sonra, Azerbaycan'a gelen öğrenci sayısının arttığı gibi yurtdışına eğitim görmek amacıyla giden öğrenci sayısında da artış görülmüştür. Azerbaycan'da 2015'te yaklaşık 3550 öğrenci devlet bursu alarak 32 ülkede ve 379 üniversitede öğrenim görmeye başlamıştır (Ishakhanlı vd. 2018, s. 108-109). Öğrencilerin çoğu tıp, ekonomi ve teknoloji alanlarında eğitim görmek üzere yurtdışına çıkmaktadır. Türkiye, Ukrayna, Gürcistan ve Almanya öğrencilerin en çok tercih ettikleri ülkelerdir. Türkiye dışında; Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın Azerbaycanlı öğrencilerin tercih ettikleri ilk beş ülke içerisinde olmadıkları görülmektedir.

Türkiye	17.088
Kazakistan	167
Kırgızistan	132
Özbekistan	5

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 7: Azerbaycan'dan Türk Cumhuriyetlerine Giden Öğrenci Sayıları

Türkiye	17.088
Ukrayna	5.474
Gürcistan	2.127
Almanya	894
İtalya	815

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 8: Azerbaycan'dan Giden Öğrenci Sayıları (İlk 5 ülke)

Azerbaycan, diğer ülkelerle eğitim alanında iş birliği koşullarını yerine getirmede aktiftir. Neredeyse bütün üniversiteler ve birçok kolej Avrupa Birliği, Amerika, Kanada, Asya ve diğer bölgedeki üniversitelerle iş birliği gerçekleştirmiştir. İş birliklerinin büyük çoğunluğu, öğrenci hareketliliği, çalışma ziyaretleri, öğretim elemanı ve araştırmalarla

ilgilidir. Avrupa Birliği Programları içerisinde Tempus Programı ve Erasmus Mundus ve Yaşam Boyu Öğrenme Programlarında ve yeni programlar olan Erasmus+ ve öğrenciler ve akademik personel için olan Ceepus, Campus European vd. gibi programlarda da Azerbaycan aktif bir biçimde yer almaktadır.

Azerbaycan üniversiteleri Avrupa ve Amerika'da birçok üniversite ile ikili diploma ilişkileri kurmuştur. Ancak Azerbaycan ile olan ikili diploma sürecine çekingen tavrı ile Türkiye üniversiteleri henüz dâhil olamamıştır. Azerbaycan'da yükseköğretim kurumları Mevlâna Programı'na dâhildirler. Türkiye ile olan bu programda üniversite ağırları içerisinde öğrenci değişimi sağlanmaktadır. Aynı zamanda Azerbaycanlı öğrencilerin yurtdışında okumasına destek olan devlet programı değişik alanlarda uzmanlar yetiştirilmesi ve rekabetçi bir ekonomik sistemin kurulabilmesi amacıyla başlatılmıştır. 2007-2009 tarihleri arasında 3558 öğrenci devlet bursuyla İngiltere, Türkiye, Almanya, Kanada ve Hollanda'ya gönderilmiştir (Ishakhanlı vd. 2018, s. 108-109).

Türkiye	1.950
Türkmenistan	159
Kazakistan	48
Özbekistan	43

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 9: Azerbaycan'a Türk Cumhuriyetlerinden Gelen Öğrenci Sayıları

Türkiye	1.950
İran	691
Rusya	522
Gürcistan	416
Irak	383

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 10: Azerbaycan'a Gelen Öğrenci Sayıları (İlk 5 ülke)

Türkmenistan

Türkmenistan, son 20 yılda büyük ekonomik gelişme kaydetmesine rağmen yükseköğretim alanında benzer bir grafik göstermemektedir. Türk Cumhuriyetleri içerisinde uluslararası yükseköğretim eğilimlerine ve etkilerine en kapalı olan ülkeler arasındadır. Devlet, yükseköğretimi planlamada ve reformların gerçekleştirilmesinde diğer ülkelerle kıyaslandığında temel aktör olma pozisyonunu sürdürmektedir. Askeri ve diplomatik kurumlar haricindeki bütün yükseköğretim kurumları Eğitim Bakanlığı tarafından kontrol edilmektedir. Türkmenistan'da eğitim alanı ile ilgili güvenilir ve güncel istatistikler yayınlanmamakta ve PISA gibi uluslararası eğitim değerlendirmelerinde yer almadığından, ülkedeki eğitimin kalitesi hakkında uluslararası karşılaştırma yapılabilecek sistematik veri bulunmamaktadır. Yükseköğretime kayıt olan öğrenci sayısı diğer Türk Cumhuriyetlerine göre düşüktür.

Yükseköğretime kayıt oranları yıllar içerisinde yükselmektedir. Ancak hükümet tarafından öğrenci sayısına sınırlama konulduğundan yüksek eğitim göremeyen öğrenciler diğer ülkelerde öğrenim görmeyi seçmek durumunda kalabilmektedirler. Türkmenistan'dan en fazla Türkiye, Belarus, Ukrayna ve Kazakistan'a öğrenci gitmektedir. Türkmenistan'ın Bologna sürecinde yer almaması dolayısıyla uluslararası öğrencilerin çoğunluğunun Eski Sovyet ülkeleri ve Türkiye'de yoğunlaştıkları görülmektedir.

Türkmenistan'a gelen öğrenciler ise en fazla Afganistan'dan çok daha az sayıda Tacikistan ve Çin'den gelmektedir.

Türkmenistan'ın Bir Kuşak Bir Yol Projesindeki önemi, Çin'in en büyük doğalgaz tedarikçisi olma konumu ile enerji alanındaki durumu, Çin ile olan öğrenci hareketliliğinde de belirleyici olmuştur.

Türkiye	12.247
Kazakistan	3.294
Özbekistan	246
Azerbaycan	159

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 11: Türkmenistan'dan Türk Cumhuriyetlerine Giden Öğrenci Sayıları

Türkiye	12.247
Belarus	7.434
Ukrayna	3.817
Kazakistan	3.294
Tacikistan	869

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 12: Türkmenistan'dan Giden Öğrenci Sayıları (İlk 5 ülke)

Afganistan	140
Tacikistan	21
Çin	11

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 13: Türkmenistan'a Gelen Öğrenci Sayıları

2013 yılında, Türkmenistan hükümeti eğitim alanında radikal reformlar uygulamaya başlamış, internet erişimi, yeni kampüsler ve yenilikçi projeler hayata geçirilmiştir. 2003 yılında Türkmenistan, yükseköğretim kurumlarından mezun olabilmek için iki yıl iş tecrübesine sahip olunması koşulunu getirmiştir. Ancak yüksek işsizliğin bulunduğu Türkmenistan'da bu durum çeşitli eşitsizliklere yol açmaktadır. Bunun yanı sıra yüksek eğitim kurumları da ülke genelinde dengesiz dağılmıştır. Üç üniversite dışında diğerleri Aşabat'da bulunmaktadır. Toplamda 24 yükseköğretim kurumu bulunan Türkmenistan'da ekonominin taşıyıcıları olan petrol ve doğalgazın yönetimi, işlenmesi ve pazarlanması için uluslararası bir üniversitenin kurulmasına izin verilmiştir (Clement vd. 2018, s. 401). Yurt dışında kazanılan akademik dereceler 2014 yılında tanınmaya başlamışsa da 2019 itibarıyla sadece bazı ülkelere üniversitelerin ve derecelerinin tanınmasına yönelik bir karar çıkarılmıştır.

Kazakistan

Kazakistan, Eski Sovyet ülkeleri arasında eğitimin uluslararasılaşmasında en aktif ülkelerden biridir. Sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel olarak büyük değişimler ve sorunlar yaşanmasına rağmen 1990'lardan itibaren, Kazak hükümeti geniş çaplı ekonomik ve kültürel reformlar hayata geçirerek, sistemli ve standarda bağlı bir eğitim yapısının temellerini atmaya çalışmıştır. Türkmenistan gibi Kazakistan'da da devlet eğitim alanında merkezi kontrole sahiptir (OECD, 2021, s. 34). 1993'ten itibaren özel yükseköğretim

kurumlarının açılması ile kurum ve öğrenci sayıları kamu kurumlarıyla neredeyse eşit hâle gelmiştir (Kazakistan Ulusal İstatistik Kurumu). Ülkede yükseköğretime olan talep arttıkça eğitim kurumlarının sayılarının da artmaya devam ettiği görülmektedir. Kazakistan'da, 2000'li yıllarla birlikte kamu kurumlarını özelleştirilmesi ve birçok özel üniversitenin kurulması ile farklı kaynak ve fonlara erişim amaçlanmıştır. Bu fonlar, kurumların uluslararası eğitim standartlarıyla uyumu ve uluslararası öğrenci hareketliliğini artırmıştır. Kazakistan'da öğrenci hareketliliğini destekleyen Türkiye Türkçesinde gelecek anlamına gelen Bolashaq programı 1993 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Programla Kazakistan'da başarılı öğrencilere yurtdışında eğitim görmeleri için -yaklaşık 13 bin öğrenciye- burs sağlanmıştır (Omırgazy, 2018). 2004-2005 yılında ise lisans eğitiminde, beş yıllık Sovyet sisteminden dört yıllık lisans süresine geçilerek, Kazakistan içerisinde ve dışarısında öğrenci hareketliliğinin sağlanması ve uluslararası yüksek eğitim sistemi içerisinde daha fazla tanınırlık amaçlanmıştır (Yerbekov vd. 2012, s. 1476). Bu hamle ile birlikte Kazakistan'ın Avrupa yükseköğretim alanına katılmasının yolu açılmıştır. 2010 yılında Kazakistan Bologna sürecine imza atmıştır. Bu durum Kazakistan'ın yüksek eğitim sistemi üzerinde önemli değişimler gerçekleştirmesi için belirleyici olmuştur. Devletin eğitimin gelişimi için geliştirdiği 2011-2020 programına geçilmiştir. Bu programla birlikte Kazakistan eğitimini uluslararasılaştırma yolunda 2020 hedefini benimsemiştir. Bu hedefler özerklik büyük çaplı yönetim ve program değişimlerini içermiştir (OECD, 2021, s. 31). Devlet araştırma ve geliştirme kaynaklarının 2003 yılında % 61,5'ini ve 2011 yılında % 25'ini karşılamaktadır. Uluslararası organizasyonlarla iş birlikleriyle (Bristish Council ve Al Farabi Kazakistan Ulusal Üniversitesi gibi) araştırma bütçeleri çeşitlendirilmeye çalışılmaktadır.

Kazakistan, Avrupa yükseköğretim alanına dâhil olduğunda eğitimin uluslararasılaşmasının bir başka gerekliliği olan Avrupa Kredi Transferi ve Biriktirme Sistemini (ECTS) benimsemiştir. 1998'de Kazakistan, Belarus, Kırgızistan ve Rusya ile diploma denkliği için anlaşmıştır. Bu programla dört ülke arasında öğrencilerin hareketliliği sağlanmaya çalışılmıştır. Orta Asya içerisinde Kazakistan Rusya'dan sonra en fazla uluslararası öğrenci çeken ülke konumundadır (Alimukhamedov, 2020, s. 14). Kazakistan'dan Türk Cumhuriyetleri içerisinde en fazla Kırgızistan'a ve Türkiye'ye öğrenci gitmektedir. Kazakistan'dan giden öğrencilerin seçtiği ilk beş ülke ise Kırgızistan, Türkiye, Amerika, Çek Cumhuriyeti ve Birleşik Krallıktır.

Kırgızistan	2.479
Türkiye	2.065
Özbekistan	136

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 14: Kazakistan'dan Türk Cumhuriyetlerine Giden Öğrenci Sayıları

Kırgızistan	2.479
Türkiye	2.065
Amerika Birleşik Devletleri	1.764
Çek Cumhuriyeti	1.677
Birleşik Krallık	1.321

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 15: Kazakistan'dan Giden Öğrenci Sayıları (İlk 5 ülke)

Kazakistan'a Türk Cumhuriyetleri içerisinde en fazla Özbekistan, Türkmenistan ve Kırgızistan'dan öğrenci gelmektedir. Kazakistan'ın Türk Cumhuriyetlerinin hepsinden

öğrenci çekmesi öğrenci hareketliliğinde önemli bir ülke konumunda olduğunu göstermektedir.

Özbekistan	26.130
Türkmenistan	3.294
Kırgızistan	1.161
Türkiye	316
Azerbaycan	167

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 16: Kazakistan'a Türk Cumhuriyetlerinden Gelen Öğrenci Sayıları

Özbekistan	26.130
Hindistan	4.453
Türkmenistan	3.294
Rusya	1.487
Kırgızistan	1.161

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 17: Kazakistan'a Gelen Öğrenci Sayıları (İlk 5 ülke)

Kırgızistan

Kırgızistan, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra yeni ekonomik duruma uyum sağlamak, yeni eğitim programları, stratejileri ve fonlar geliştirebilmek için çeşitli hukuki ve stratejik hamleler gerçekleştirmiştir. Devlet, öğrenci değerlendirme sistemini (merkezi test sistemi) uygulama, öğretmenleri eğitime, yüksek eğitim kurumlarını akredite etme, eğitime dair istatistik tutma, uluslararası iş birliklerini düzenleme ve yüksek eğitimin temel fonlayıcısı olma rolünü sürdürmesine rağmen; insan kaynakları, eğitim metodoloji ve teknolojisi, bilimsel araştırma alanlarının belirlenmesi ve organizasyonu, finansal sistemlerde yüksek eğitim kurumlarının bağımsızlaşması konularında esneklik sağlayıcı düzenlemeler yapmıştır. Yükseköğretim kurumlarının devletin belirlediği nitelikler çerçevesinde hareket etmesi ve belirlenen regülasyonlara uyması beklenmektedir.

Kırgızistan, uluslararası öğrencilere ev sahipliğinde Orta Asya'nın önde gelen ülkelerindedir. Yeni finansal ve ideolojik çerçeve içerisinde yüksek eğitim kurumları hızlı bir çeşitlenme ve büyüme dönemi geçirmiştir. 1991'de 12 olan yükseköğretim kurumu sayısı 2015'te 52'ye yükselmiştir. Kırgızistan'ın yükseköğretim kurumlarının bu gelişimi ülkenin her yerine yeni kurumlar ve eğitim merkezleri açılması ile sağlanabilmiştir. Bu sayede herhangi bir tür yükseköğretim kurumuna kayıt olan öğrenci oranı % 40'lara ulaşmıştır (Shadymanova vd. 2018, s. 243). Kırgızistan'da kurumların çeşitlenmesinin yanı sıra ulus inşa sürecinden, bölgeselleşmeye ve uluslararasılaşmaya doğru geçen süreçte yükseköğretimin dili de çeşitlenmiştir. 2000'li yıllarda Kırgızca'nın bütün eğitim seviyelerinde ana dil olmasına çalışılmışsa da yeterli olanakların olmaması dolayısıyla Rusça yükseköğretim kurumlarında eğitim dili olmayı sürdürmektedir. Uluslararası eğitim veren üniversiteler ise İngilizce eğitim imkânı sağlamaktadır.

Kırgızistan, 2004 yılında üniversitelerinin Bologna sürecine uyumu için çalışmaya başlamıştır. Uluslararası Kırgızistan Üniversitesi, Bişkek Finans ve Ekonomi Akademisi, Kırgız Ekonomi Üniversitesi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi ve Kırgız Ulusal Üniversitesi Bologna sürecinin gereklerini uygulamaya başlamışlardır. 2007 yılında Bologna sürecine üyeliği reddedilmesine rağmen Kırgızistan hâlen uluslararası öğrenci ve

Türk Cumhuriyetleri Arasındaki Uluslararası Öğrenci Hareketliliği...

öğretim elemanı hareketliliği ve birleşik projeler kapsamında Bologna süreci için gerekli olan adımları atmaya devam etmektedir.

Kırgızistan'da öğrencilerin % 86'sı kamu üniversitelerine devam etmekteyse de sadece % 21'i burslu olarak okumakta diğerleri öğrenim ücreti vermektedir. Yükseköğretime talep arttıkça kurumlar öğrenim ücreti ödeyecek öğrenci çekme yarışına girerek rekabetçi piyasa ile ilişki olan alanlarda yeni adımlar atmaktadır. Ekonomi, yönetim, hukuk, uluslararası ilişkiler, psikoloji ve yabancı diller popüler alanlar olarak üniversitelerde okutulmaktadır. Buna karşın teknik alanlarda öğrenci sayılarında düşüş olduğu görülmektedir.

Kırgızistan'dan Türk Cumhuriyetlerine giden öğrenciler Türkiye, Kazakistan ve çok daha az sayıda Özbekistan'ı tercih etmektedir. Öğrencilerin en fazla tercih ettiği ülkeler ise Türkiye ve Kazakistan'dan sonra Almanya, Suudi Arabistan ve Güney Kore Cumhuriyeti'dir.

Türkiye	1.926
Kazakistan	1.161
Özbekistan	53

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 17: Kırgızistan'dan Türk Cumhuriyetlerine Giden Öğrenci Sayıları

Türkiye	1.926
Kazakistan	1.161
Almanya	511
Suudi Arabistan	223
Güney Kore Cumhuriyeti	213

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 18: Kırgızistan'dan Giden Öğrenci Sayıları (İlk 5 ülke)

Kırgızistan'a Türk Cumhuriyetlerinden en fazla Kazakistan, Özbekistan ve Türkiye'den öğrenci geldiği görülmektedir. Bütün yabancı öğrenciler içinde ise Hindistan, Kazakistan, Tacikistan, Özbekistan ve Rusya önde gelmektedir.

Kazakistan	2.479
Özbekistan	2.063
Türkiye	510
Azerbaycan	132
Türkmenistan	100

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 19: Kırgızistan'a Türk Cumhuriyetlerinden Gelen Öğrenci Sayıları

Hindistan	8.662
Kazakistan	2.479
Tacikistan	2.365
Özbekistan	2.063
Rusya	1.622

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 20: Kırgızistan'a Gelen Öğrenci Sayıları (İlk 5 ülke)

Özbekistan

Özbekistan, Sovyetler Birliği'nden ayrılan diğer ülkeler içerisinde ekonomik ve sosyal reformları uygulamada kendine özgü tedrici bir sistemi benimsemiştir. Özbek Devleti reformları devletin öncülüğünde gerçekleştirmeye önem vermiştir. Devlet yükseköğretim kurumları dâhil, ekonomi, tarım, finans, endüstri, iletişim ve ulaşım gibi alanlarda bütüncül bir kontrole sahiptir. Yükseköğretim alanı da diğer birçok alan gibi özel sektöre kapalıdır. Yükseköğretimde yukarıdan aşağıya, merkeziyetçi, kurumlara çok az özerklik tanıyan katı bir yapıda reform sistemini uygulandığı görülmektedir (Weidman vd. 2010, s. 58).

30 milyonu aşan nüfusuyla Özbekistan eski Sovyet ülkeleri içerisinde nüfusu en yüksek olan üçüncü ülkedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ekonomik yapıda görülen değişimlerle birlikte ülkede iş gücüne olan talep de değişmiştir. Özbekistan'da 1990'larda nüfusun % 40'ı tarımda istihdam olurken 2012'de bu oran % 27'ye düşmüş ve hizmet sektörü % 60'a ulaşmıştır. Ancak devletin değişen ekonomik yapıya yükseköğretim alanında verdiği tepki yavaş olmuştur.

Kamu özel iş birliğine dayalı yabancı üniversitelerin varlığı Özbekistan'da yeni bir oluşumdur. Özbekistan her yıl seçtiği 800'e yakın öğrenciyi gelişmiş ülkelerde eğitim görmesi için fonlamaktadır. Hükümet yabancı üniversitelerin Özbekistan'da kurduğu şubeleri, yurtdışına öğrenci göndermekten daha uygun maliyetli bir alternatif olarak görmüştür. Londra temelli Westminster Üniversitesi Taşkent'te 2002'de, 2006'da ise Moskova Devlet Üniversitesi açılmıştır. Rusya Petrol ve Gaz Üniversitesi ve Singapur Yönetimsel Gelişim Enstitüsü 2007'de açılmıştır. İtalya temelli Turin Politeknik Üniversitesi 2009 yılında ve Güney Kore Inha Üniversitesi 2014 yılında Özbekistan'da şubeler açmıştır. Bu kurumlar, öğrenci kabullerini kendileri yapmaktadır. Ancak bu kurumların öğrenci sayısı toplam öğrenci sayısının % 3'ünden azını oluşturmaktadır.

Özbekistan üçlü eğitim modelini benimseyerek (lisans, yüksek lisans ve doktora) Bologna sürecinin aşamalarından birini tamamlamıştır. Bu durum yabancı yükseköğretim kurumlarının ülkeye girişini kolaylaştırmış, devletin temel fon sağlayıcı rolünün azalmasında ve bireysel kaynaklarla işleyen bir sisteme doğru adım atılmasında kolaylaştırıcı bir unsur olmuştur.

Özbekistan'dan Türk Cumhuriyetlerine Giden öğrencilerin büyük çoğunluğu Kazakistan'ı tercih etmektedir. Kırgızistan, Türkiye ve Azerbaycan ise Özbekistan'dan giden öğrencilerin küçük bir bölümünü çekmektedir. Genel olarak Özbekistan'dan giden öğrencilerin seçtiği ülkeler arasında da Kazakistan birinci sırada yer almakta, Güney Kore Cumhuriyeti, Kırgızistan, Ukrayna ve Letonya ilk beş ülke içerisinde yer almaktadır.

Kazakistan	26.130
Kırgızistan	2.063
Türkiye	840
Azerbaycan	43

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 21: Özbekistan'dan Türk Cumhuriyetlerine Giden Öğrenci Sayıları

Kazakistan	26.130
Güney Kore Cumhuriyeti	3.135
Kırgızistan	2.063
Ukrayna	1.498
Letonya	1.116

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 22: Özbekistan'dan Giden Öğrenci Sayıları (İlk 5 ülke)

Özbekistan'a Türk Cumhuriyetlerinden oldukça az öğrencinin geldiği görülmektedir. Gelen öğrenciler içerisinde Türkmenistan ve Kazakistan başı çekmektedir. Özbekistan'a gelen öğrenciler arasında ilk beş ülke ise Türkmenistan, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'dır.

Türkmenistan	246
Kazakistan	136
Kırgızistan	53
Türkiye	10
Azerbaycan	5

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 23: Özbekistan'a Türk Cumhuriyetlerinden Gelen Öğrenci Sayıları

Türkmenistan	246
Rusya	220
Kazakistan	135
Kırgızistan	53
Tacikistan	43

Kaynak: UNESCO, 2021.

Tablo 24: Özbekistan'a Gelen Öğrenci Sayıları (İlk 5 ülke)

Sonuç

Uluslararası öğrenci hareketliliğinin dünya çapında her yıl arttığı görülmektedir. Uluslararasılaşmanın bir yansıması olan öğrenci hareketliliğinin artması hem kaynak hem de hedef olan ülkeler açısından önemli kültürel, ekonomik ve sosyal değişimlere neden olmaktadır. Ülkeler açısından, sağladığı faydalar dolayısıyla öğrenci hareketliliğinden daha fazla pay almak giderek önemi artan rekabet alanı hâline gelmektedir.

Türkiye jeopolitik konumu yanı sıra ortak dil, kültürel değerler bakımından kendisine yakın olan ülkelere öğrenci çekmektedir. Ancak coğrafi yakınlık, kültürel değerler ve dil, öğrenci hareketliliğinin yöneliminde tek başlarına yeterli olmamaktadır. Bu durum, Türk Cumhuriyetleri arasındaki öğrenci hareketliliği verilerinde görülmektedir. Türk Cumhuriyetleri ile olan öğrenci hareketliliği Türkiye için, dost ve akraba ülkelerin nitelikli insan gücüne katkı sağlamak amacıyla yanı sıra kültürel ilişkileri güçlendirmeyi de amaçlamaktadır.

Türk Cumhuriyetleri arasında eğitimini standartlaştıran, dışa açık eğitim modeli benimseyen ve uluslararasılaşma sürecine erken giren ülkelere öğrenci akışının daha fazla olduğu görülürken, dışa kapalı olan ülkelere bu eğilim görülmemektedir. Kalite, güvence ve akreditasyon sistemlerini uluslararası standartlarda değiştiren ve geliştiren ülkelere yönelik öğrenci hareketi hızlanmaktadır. Sovyetler Birliği'nden ayrıldıktan sonra Türk

Cumhuriyetlerinde yükseköğretim alanında yeni aktörlerin boy gösterdikleri görülmektedir. Bu aktörlerle birlikte yeni yapılar, eğitim dereceleri ve akreditasyon sistemleriyle tanışılmıştır. Böylece geleneksel aktörlerin etkisinin azalmaya başladığı ve yükseköğretimde çeşitliliğin artmaya başladığı ifade edilebilir. Türk Cumhuriyetlerinin hepsinde az ya da çok yeni emek piyasasının taleplerine yönelik reformların gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bununla birlikte bu ülkeler uluslararasılaşma baskılarına karşı yükseköğretimlerini modernize etmede farklı tepkiler vermektedirler.

Eğitim alanında reformları daha hızlı gerçekleştiren Kazakistan ve Kırgızistan'a gelen toplam uluslararası öğrenci sayıları ile Türkmenistan, Özbekistan'a gelen uluslararası öğrenci sayıları karşılaştırıldığında önemli bir farklılık görülmektedir. Bu farklılığın temel sebebi olarak ülkelerin dış politikaya ilişkin tavırları söylenebilir. Buna rağmen, formal ya da enformel biçimde Bologna sürecinin bütün ülkeleri etkilediği görülmektedir.

Ülkelere göre uluslararası öğrenci sayıları incelendiğinde Türkiye'ye gelen öğrencilerin önemli bir kısmının Türk Cumhuriyetlerinden geldiği görülmektedir. Türkiye'den Türk Cumhuriyetlerine giden öğrenci sayısı ise oldukça azdır. Azerbaycan ve Kırgızistan, Türkiye'den gelen öğrencilerin çoğuna ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye'den giden öğrencilerin seçtiği ilk beş ülke arasında ise Türk Cumhuriyetlerinin oldukça düşük düzeyde yer aldığı görülmektedir. Türkiye'ye Türk Cumhuriyetlerinden gelen öğrenciler arasında ise Azerbaycan ve Türkmenistan başı çekmektedir. Türkiye'ye gelen öğrencilerin tamamı içerisinde Suriye Arap Cumhuriyeti'nden sonra Azerbaycan ve Türkmenistan yer almaktadır. Türk Cumhuriyetlerinden Türkiye'de yıllara göre değişim programlarına katılan öğrenci sayılarına bakıldığında Kırgızistan haricinde öğrenci sayılarının artmakta olduğu görülmektedir.

Uluslararası öğrenci hareketliliğine ilişkin verilerin gerek öğrenim hayatları gerekse öğrenim hayatından sonrasına ilişkin olarak sistematik olarak tutulması gereklidir. Özellikle farklı kurumların eşgüdümünün sağlanması önem kazanmaktadır. Bunun yanı sıra uluslararası öğrencilerin eğitim hayatları tamamlandıktan sonra ülkelere dönüş süreci ve ülkelerindeki durumlarının izlenmesi ne yönelik yapılanma gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- AHN, E. S. vd. (2018). "Looking at Kazakhstan's Higher Education Landscape: From Transition to Transformation Between 1920 and 2015". *25 Years of Transformations of Higher Education Systems in Post-Soviet Countries: Reform and Continuity*. (ed. Jeroen Huisman-Anna Smolentseva-Isak Froumin). Palgrave Studies in Global Higher Education: 199-229.
- AKÇALI, P. - C. E. DEMİR (2012). "Turkey's Educational Policies in Central Asia and Caucasus: Perceptions of Policy Makers and Experts". *International Journal of Educational Development*. XXXII/1: 11-21.
- ALIMUKHAMEDOV, F. (2020). "Central Asia: Crossing the Threshold at Different Speeds". *International Higher Education*. 103: 12-14.
- ALTBACH, P. G. (1991). "Impact and Adjustment: Foreign Students in Comparative Perspective". *The International Journal of Higher Education Research*. XXI/3: 305-323.
- ALTBACH, P. G. - D. ENGBERG (2014). "Global Student Mobility: The Changing Landscape". *International Higher Education*. 77: 11-13.

- ALTBACH, P. G. - J. KNIGHT (2007). "The Internationalization of Higher Education: Motivations and Realities". *Journal of Studies in International Education*. XI/3-4: 290-305.
- CANTWELL, B. vd. (2009). "Exploring The Orientations of International Students in Mexico: Differences by Region of Origin". *High Education*. 57: 335-354.
- CLEMENT, V. - Z. KATAEVA (2018). "The Transformation of Higher Education in Turkmenistan: Continuity and Change". *25 Years of Transformations of Higher Education Systems in Post-Soviet Countries: Reform and Continuity*. (ed. Jeroen Huisman-Anna Smolentseva-Isak Froumin). Palgrave Studies in Global Higher Education: 387-407.
- CHADE, D. - V. NAIDOO (2009). "Higher Educational Services Exports: Sources of Growth of Asian Students in US and UK." *Serv Bus*. 3: 173-187.
- HAYNEMAN, S. P. - B. T. SKINNER (2014). "The Bologna Process in The Countries of The Former Soviet Union: An Outsider's Perspective". *Journal of the European Higher Education Area*. 1: 55-7.
- HAYNEMAN, S. P. (2019). "Higher Education in the Former Soviet Union". *Education and Post-Socialist Transformations in Central Asia (2nd Edition)*. (ed. Iveta Silova-Sarforoz Niyozov). Information Age Publishing: 3-15.
- ISAKHANLI, H. - A. PASHAYEVA (2018). "Higher Education Transformation, Institutional Diversity and Typology of Higher Education Institutions in Azerbaijan". *25 Years of Transformations of Higher Education Systems in Post-Soviet Countries: Reform and Continuity*. (ed. Jeroen Huisman-Anna Smolentseva-Isak Froumin). Palgrave Studies in Global Higher Education: 435-460.
- JON, J. vd. (2014). "The Emergence of a Regional Hub: Comparing International Student Choices and Experiences in South Korea". *Higher Education*. 67: 691-710.
- KAYA, F. (2014). *Uluslararası Öğrenci Hareketliliğinin Lider 6 Dünya Ülkesinin Yükseköğretim Tanıtım Uygulamaları ve Türkiye Bursları Tanıtım Stratejisi için Bir Model Önerisi*. T.C. Başbakanlık, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. (Uzmanlık Tezi).
- KNIGHT J. (2008). "Internationalization: A Decade of Changes and Challenges". *International Higher Education*. 50: 6-7.
- KNIGHT J. (2012). "Student Mobility and Internationalization: Trends and Tribulations". *Research in Comparative and International Education*. VII/1: 20-33.
- KONDAKÇI, Y. (2011). "Student Mobility Reviewed: Attraction and Satisfaction of International Students in Turkey." *High Education*. 67: 573-592.
- KONDAKÇI, Y. vd. (2016). "Regional Internationalization in Higher Education between Turkey and The Balkans". *Bilig*. 78: 287-303.
- KONDAKÇI, Y. vd. (2018). "Social Network Analysis of International Student Mobility: Uncovering The Rise of Regional Hubs". *Higher Education*. 75: 517-535.
- LESKINA, N. - E. SABZALIEVA (2021). "Constructing a Eurasian Higher Education Region: Points of Correspondence between Russia's Eurasian Economic Union and China's Belt and Road Initiative in Central Asia". *Eurasian Geography and Economics*. LXII/5-6: 716-744.

- LLEWELLYN SMITH, C. - V. MCCABE (2008). "What is The Attraction for Exchange Students: The Host Destination or Host University? Empirical Evidence from Study Of An Australian University". *International Journal of Tourism Research*. X/6: 593-607.
- MAZZAROL, T. – G. N. SOUTAR (2002). "Push-Pull Factors Influencing International Student Destination Choice". *The International Journal of Education Management*. 16: 82-90.
- MERRIL, M. (2019). "Internationalization of Higher Education in Central Asia Implications Beyond The Intended". *Globalization on the Margins (2nd Edition): Education and Post-Socialist Transformations in Central Asia*. (ed. Iveta Silova- Sarforoz Niyozov). Information Age Publishing: 15-40.
- ÖZ, Y. (2020). "The Emergence of Turkey as a Regional Hub for International Students: A Macro-Level Analysis". *International Perspectives on Education and Society 2020*. (ed. Alexander W. Wiseman). Emerald Publishing Limited: 307-328.
- ÖZOĞLU, M. vd. (2012). *Küresel Eğilimler Işığında Türkiye’de Uluslararası Öğrenciler*. Ankara: Seta Yayınları.
- PERKINS, R. - E. NEUMAYER (2014). "Geographies of Educational Mobilities: Exploring the Uneven Flows of International Students". *Geographical Journal*. CLXXX/3: 246-259.
- RUZIEV, K. - U. BURKHANOV (2018). "Uzbekistan: Higher Education Reforms and the Changing Landscape Since Independence." *25 Years of Transformations of Higher Education Systems in Post-Soviet Countries: Reform and Continuity*. (ed. Jeroen Huisman-Anna Smolentseva-Isak Froumin). Palgrave Studies in Global Higher Education: 435-460.
- SHADYMANOVA, J. - S. AMSLER (2018). "Institutional Strategies of Higher Education Reform in Post-Soviet Kyrgyzstan: Differentiating to Survive Between State and Market". *25 Years of Transformations of Higher Education Systems in Post-Soviet Countries: Reform and Continuity*. (ed. Jeroen Huisman-Anna Smolentseva-Isak Froumin). Palgrave Studies in Global Higher Education: 229-257.
- SILOVA, I. - G. STEINER KHAMSI (2008). "Introduction: Unwrapping The Post-Soviet Education Reform Package". *How NGOs React: Globalization and Education Reform in The Caucasus, Central Asia, and Mongolia*. (ed. Iveta Silova- Gita Steiner Khamsi). Bloomfield CT: Kumarian Press: 1-42.
- WEIDMAN, J. - B. YODER (2010). "Policy and Practice in Education Reform in Mongolia and Uzbekistan during the First Two Decades of the Post-Soviet Era". *Excellence in Higher Education*. 1/2: 57-68.
- YANIK, L. (2004). "The Politics of Educational Exchange: Turkish Education in Eurasia". *Europe-Asia Studies*. LVI/2: 293-307.
- YERGEBEKOV, M. - Z. TEMIRBEKOVA (2012). "The Bologna Process and Problems in Higher Education System of Kazakhstan". *Procedia Social and Behavioral Sciences*. 47: 1473-1478.

İnternet Kaynakları

- BONDERAKO, N. vd. (2020) "Indicators of Education in the Russian Federation: 2020: Data Book". Erişim Tarihi: 19.06.2021.

<https://issek.hse.ru/mirror/pubs/share/352549981.pdf>

BRUNNER, J. - A. TILLET (2007). "Higher Education in Central Asia; The Challenges of Modernization: An Overview". Erişim Tarihi: 11.09.2021.

<http://200.6.99.248/~bru487cl/files/RevAlldoc2c.pdf>

BRZOZOWSKI, J. P. (2007). "Brain Waste, Educational Investments and Growth in Transitional Countries". Erişim Tarihi: 05.06.2021.

<http://ssrn.com/abstract=991785>

ÇETİNSAYA, G. (2014). "Büyüme, Kalite, Uluslararasılaşma: Türkiye Yükseköğretimi İçin Bir Yol Haritası". Erişim Tarihi: 09.09.2021.

<https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/buyumekaliteuluslararasilasma-turkiye-yuksekogretim-icin-bir-yol-haritasi.pdf>

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (2021). "Yurtdışı Türkiye Bursları". Erişim Tarihi: 17.07.2021.

<https://www.ytb.gov.tr/uluslararasi-ogrenciler/turkiye-burslari>

OECD (2015). "Reviews of School Resources Kazakhstan". Erişim Tarihi: 06.08.2021.

https://www.oecd.org/education/school/OECD%20School%20Resources%20Review_Kazakhstan_FINAL_CRC_with%20cover.pdf

OECD (2015). "Education at a Glance 2015: OECD Indicators". Erişim Tarihi: 06.08.2021.

https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2015_eag-2015-en

OECD (2020). "Education at a Glance 2020: OECD Indicators". Erişim Tarihi: 08.06.2021.

<https://doi.org/10.1787/69096873-en>

OMIRGAZY, D. (2018). "Kazakhstan's Bolashak Programme Has Awarded 12,831 Scholarships in 25 Years". Erişim Tarihi: 01.05.2021.

<https://astanatimes.com/2018/04/kazakhstans-bolashak-programmehasawarded-12831-scholarships-in-25-years/>

UNESCO (2021). "Global Flow of Tertiary-Level Students". Erişim Tarihi: 01.05.2021.

<http://uis.unesco.org/en/uis-student-flow>

UNESCO (2021). "International (or Internationally Mobile) Students". Erişim Tarihi: 02.05.2021.

<http://uis.unesco.org/en/glossaryterm/internationalorinternationallymobilestudents>

SMOLENTSEVA, A. (2012). "Access to Higher Education in the Post-Soviet States: Between Soviet Legacy and Global Challenges". Erişim Tarihi: 09.06.2021.

https://www.researchgate.net/publication/268035227_Access_to_Higher_Education_in_the_Post-Soviet_States_Between_Soviet_Legacy_and_Global_Challenges

WOLFEIL, N. (2009). "Student Mobility from New to Old Member States in the European Union—Changing Patterns after 1st of May 2004?". Erişim Tarihi: 13.06.2021.

www.migracje.uw.edu.pl/download/publikacja/617/

YÖK (2017). "Yükseköğretimde Uluslararasılaşma Belgesi". Erişim Tarihi: 15.09.2021.

https://www.yok.gov.tr/Documents/AnaSayfa/Yuksekogretimde_Uluslararasılaşma_Strateji_Belgesi_2018_2022.pdf

YÖK (2021). "Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi". Erişim Tarihi: 28.09.2021.

<https://istatistik.yok.gov.tr>